

ולנטור (חפץ חיים פתיחה לאוויך באר מים חיים ח-ט, בדעת החינוך מצוה רמא; והרמב"ם), ולדעתו, במסקנא הגמ' חוזרת בה מהחילוק בין ציערו בממון לצייערו בצער הגוף (חפץ חיים באר מים חיים שם, אולם ר"א בן הרמב"ם גרס 'הא במילי דאורייתא הא במילי דעלמא'). ובשעת מעשה אין איסור לנקום ולנטור, שאי אפשר לאדם להיות כאבן שאין לה הופכין (חפץ חיים באר מים חיים שם, בדעת החינוך מצוה שלח) ושלא בשעת מעשה, ספק דאורייתא לחומרא, ואין לנקום ולנטור אף על צער וביזוי וכדו' (חפץ חיים שם).

דמפיסו ליה ומפיסו, שיש לתלמיד חכם לנקום ולנטור עד שיפייסנו המבייש (רבינו אברהם מן ההר), ולאחר הפיוס לא יאחר את מחילתו, וימחול באותו יום קודם שישכב לישן (מהרש"א, ע"פ מגילה כח, א).

לא קשׁיאי כאן בקריא כאן בחולה - שלחולה מותר להוציא שתי אצבעות, שמחמת חולשתו עושה כן ואין חשש שיכבוש או יוציא תוך כדי הפייס כדי לרמות, או שמחמת חולשתו אינו יכול להרחיק את אצבעותיו בכדי שיראו כשניים (מאירי לעיל כב, א), וראה להלן ד"ה מאי, שדעת הרמב"ם להיפך, שהחולה מוציא אחת בלבד).

יהיחידין מוציאין שתיים, ואף 'יחידין' הם חולים, ונקראו יחידים שמחמת חוליים אינם עומדים עם שאר האנשים העומדים למנין אלא יושבים או שוכבים בצד (רש"י), ולדעתו, מותר ליחידים להוציא שתי אצבעות אף שאין החולי שלהם מונע מהם מלהוציא רק אצבע אחת, מכיון שעומדים לבדם ולא יטעה בהם הממונה למנותם כשני אנשים (רש"י), ויש שכתב, שכוונת רש"י שבדרך כלל החולים שוכבים ולכן נקראו יחידים, אבל בשעת המנין לפייס, עומדים יחד עם כולם בעיגול (שיעורי הגר"מ פיינשטיין). והטעם שהחולים מצטרפים לפייס, מפני שיכולים לעבוד בדוחק (רש"י), ויש שכתב, שאם יזכה החולה, יכול לתתו לאחר שיעבוד במקומו (הערות הגרי"ש אלישיב [וראה אבן האזל כלי המקדש ד, ט, שכן הוא דעת רש"י והראב"ד, אולם לדעת הרמב"ם, מ' שאין בכונתו לעבוד אינו נכלל בפייס]).

מאי מונין לו נמי אחת - שאף מי שהוציא יותר מאצבע אחת, מונים אותו כאדם אחד בלבד (רש"י; רבינו אליקים). ויש שכתב, שהחלש מוציא אצבע אחת והבריא מוציא יותר, ומונים את האצבעות כפי מה שהוציאו, והמוציא שניים מונים לו שניים (רמב"ם בפיה"ש כאן ובתמידין ד, ג), ודברי הברייתא שאין מונים לו אלא אחת, הוא במי שאצבע אחת מהשנים שהוציא היא אגודל (שו"ת הרמב"ם תמידין ד). ויש שפירשו, ששני מנינים היו, אחד לדעת כמה כהנים נמצאים, ולאחר מכן מניין נוסף לפייס מי יזכה בעבודה, וכשהיו מונים לדעת מספר הכהנים, אין מונים אלא אצבע אחת לכל כהן, אבל בפייס היו מונים את האצבעות שהוציאו, וכהן שהוציא שתיים היו מונים שתי אצבעות (רבינו חננאל; תשובות הגאונים-גרש"י ריחיים סז).

גודל אין מונין לו, ומוציאים אותו מבין הכהנים העומדים לפייס (רש"י), ויש שכתב, שאין מונים לו את האגודל אלא רק את האצבע השניה שהוציא (שו"ת הרמב"ם תמידין ד, וראה לעיל בבאורנו ד"ה מאי, שדעתו שמנו לכל כהן כמספר האצבעות שהוציא).

מפני הרמאים, החשש לרמאות הוא רק בהוצאת אגודל (רבינו אליקים), כיון שניתן להרחיק אותו מאצבע אחרת ויראה כשני אנשים (רש"י לעיל כב, א) [לדעתו שמנו רק אצבע אחת לכל כהן, ראה באורנו לעיל ד"ה מאי]; פסקי ר"ד, ויש שכתבו, שכיון שאצבע האגודל

כל תלמיד חכם שאינו נוקם ונוטר כנחש, שהנחש שונא בלב, שנאמר בו (בראשית ג, טו) 'ואתה תשופנו עקב', ותרגומו תשמור לו לסופו (רבינו אליקים), שאין לתלמיד חכם לנקום ולנטור מיד אלא ימתין עד עקב המריבה, כלומר סוף המריבה, שמה ישוב מי שחטא נגדו ויבקש סליחתו (בן יהודה), ויש שכתבו, שנקימת ונטירת התלמיד חכם צריכה להיות כנשיכת הנחש שאין לו טעם בנשיכתו, כן התלמיד חכם ניקום וינטור לשם שמים ולא מחמת נגיעה עצמית (יערות דבש א דרוש טו; פתח עיניים [לחיד"א]).

אינו תלמיד חכם - אין מידתו כמידת תלמיד חכם שראוי לו לייקר את תורתו ולא למחול על כבוד התורה (מאירי), ויש שכתב, שאם מוחל סימן שלא השיג את גודל חיוב כבוד התורה (יד הקטנה דעות כא).

הקתיב לא תקום ולא תטור ההוא בקמון, מתוך שאמרה התורה 'לא תקום' ולא תטור' בסמוך לאיסורים שבממון כעושי שכר שכיר עושק וגזל, למדו שהאיסור הוא רק בדבר שבממון, ומוזהרים בזה אף בעניני ממון של מצוה, וכגון שלא למעט בצדקה וגמילות חסדים שבממון מחמת נקימה (יראים קצ-קצח) [וראה ביאורנו להלן ד"ה לעולם, במסקנת הגמ'].

אמר לו איני משאילך כדרך שלא השאלתני, ואף אם לא אמר לו אלא חשב בלבו שאינו משאילו מחמת רצונו לנקום, עובר בלאו (ראב"ד על התורת כהנים קדושים ד, י; יד הקטנה דעות ז, יד; אהבת חסד א ד אות ה, שכן דעת רוב הראשונים). ונקטה הברייתא בנקימה 'אמירה', אף שגם במחשבה בלב עובר בלאו זה, אגב איסור נטירה שאינו אלא באמירה [ראה קטע הבא] (הגרי"מ פערלא על ספר המצוות לרס"ג ל"ת נג).

ואיזו היא נטירה אמר לו וכו', איסור נטירה הוא דוקא באמירה, ואם לא אמר לו אינו עובר (יראים קצח, ורמב"ם ספר המצוות ל"ת שד-שה ובה"ל דעות ז, ח, וחפץ חיים פתיחה לאוויך באר מים חיים ח-ט, בדעתו).

אמר לו השאילני קרדומך אמר לו לא למחר אמר לו השאילני חלוקה, נטירה הוא המשך של מקרה הנקימה, שלאחר שנקם אחד בחבירו ולא השאילו את קרדומו, חזר הנוקם וביקש מחבירו חלוק, ומחדשת הברייתא שאף שנקם בו אסור לו לנטור (גבורת ארי; מלבי"ם ויקרא יט, יח), ולכן נקטה הברייתא חלוק ולא מגל כפי שאמרה בנקימה, כיון שאין הדרך לבקש דבר שכבר סירב לתת לו (גבורת ארי [וראה ריטב"א] ומשכיל לדוד ויקרא שם, ביאורים נוספים ע"פ גי'ססתם).

לעולם דקייט ליה קליבמה - שתלמיד חכם צריך לשמור בלבו אף את צער הגוף ולא לעשות מעשה, ואם אחר נוקם עבורו, ישתוק (רש"י), ויש שכתבו, שיסמוך שמהשמים ינקמו עבורו (רבינו אליקים; ריטב"א), ויש שכתב, שרק בשעת מעשה כששומע עלבונו אין לו להשיב, אלא ישמור את הדבר בלבו להשיב לפוגע לאחר זמן כנחש (מהרש"א ח"א). והאיסור לתלמיד חכם למחול, הוא רק אם פגע בו בפרהסיא משום שזה בזיון התורה, אולם אם פגע בו ביחידות, דינו כשאר אדם שראוי לו למחול (רמב"ם תלמוד תורה ז, יג).

להלכה, בדבר שבממון אסור לנקום או לנטור, ועל צער ובושת וכדו' מותר לנקום או לנטור, ואין חילוק בין תלמיד חכם לשאר כל אדם (ע"פ מאירי; יראים סי' קצ-קצח; סמ"ג ל"ב), ויש שכתבו, שאין חילוק בין דבר שבממון לצער הגוף, שבשניהם אסור לנקום